

Válóczi Marianna<sup>1</sup> – Fodorné Bene Kata<sup>2</sup>

<sup>1</sup>BGE Külkereskedelmi Kar  
Nemzetközi Üzleti Szaknyelvek Tanszék  
<sup>2</sup>Mathias Corvinus Collegium

## A startup vállalkozások terminológiája angol–olasz online glosszárúimokban

<https://doi.org/10.48040/PL.2023.1.7>

*Tanulmányunkban az angol–olasz nyelvpár esetében vizsgáltuk a startup vállalkozásokkal kapcsolatos online glosszárúimok jellemzőit, az angol nyelv domináns hatását a célnyelvi terminusok használatában és a jellemzően használt fordítási módokat. A startup vállalkozások elsősorban angol nyelvű terminológiája jelentős hatást gyakorol más nyelvekre, így az olasz nyelvre is. Mivel az olasz nyelv alapvetően nyitott az idegen nyelvekből érkező kölcsönszavak, neologizmusok befogadására, a tanulmány abból a hipotézisből indul ki, hogy az olasz szakmai oldalakon megjelenő startup glosszárúimokban is várhatóan magas arányban szerepelnek a forrásnyelvből átemelt terminusok. A kutatásban vizsgált hat online glosszárúim 359 terminust tartalmaz. A forrás- és célnyelvi terminusokat, valamint a definíciókat adatbáziskezelő szoftverbe helyeztük és az erre a célra kidolgozott taxonómia alapján (Polcz, 2020) meghatároztuk a megfeleltetés módját. Az eredmények azt mutatják, hogy a felhasználó kiemelkedően magas arányban (68,36%) nem talál olasz célnyelvi terminust, tehát a zéró megfeleltetés, a kölcsönzés valamely formájával vagy nemzetközi szóval találkozik. Jó eséllyel olyan terminust talál, amelynek célnyelvi használata kódváltást eredményez.*

Kulcsszavak: terminológia, szaknyelvtanítás, szaknyelvkutatás, szakfordítás, lexikográfia

### Bevezetés

Az interneten felhalmozott tudásanyag a tudomány, a gazdaság és a társadalom dinamikus fejlődését követve folyamatosan bővül. A gazdaság területén új szektorok és az új területekhez kapcsolódóan új fogalmak születnek. Az idegen nyelveket a szakmai életben aktívan használók egyre inkább azt tapasztalják, hogy a professzionális szótárak gyakran nem tartalmazzák az új szakmai terminusokat. Ez arra ösztönzi a felhasználókat, hogy egyéb terminológiai forrásokból tájékozódjanak, köztük a szűk szakmai témakörökre specializálódó online glosszárúimokból, amelyek szakmai honlapok részeként jelennek meg, többnyire az adott terület szakértőinek szerkesztésében. Ezek általában nem professzionális szótárak, a szerkesztők általában nem rendelkeznek lexikográfiai és terminológiai képzettséggel, mégis a szakmai nyelvhasználat kérdésében meghatározóvá válnak az általuk kínált nyelvi megoldások, amelyeket a felhasználók feltétel nélkül átvehetnek és használhatnak.

A Budapesti Gazdasági Egyetem Nemzetközi Üzleti Szaknyelvek Tanszék Kontrasztív terminológiai kutatócsoportja arra vállalkozott, hogy hat nyelvpár viszonylatában (angol–magyar, angol–német, angol–francia, angol–olasz, angol–spanyol, angol–oros) megvizsgálja a startup online glosszárúimok jellemzőit, és feltárja a szerkesztők által alkalmazott megfeleltetési és fordítási módokat, illetve az így keletkezett terminusok jellemzőit. Jelen tanulmány a kutatócsoport munkájának részeredményeként a fentiek az angol–olasz nyelvpár esetében vizsgálja.

### Elméleti háttér – Startup terminológia és nyelvhasználat az olasz nyelvben

A terminus kifejezés Fóris (2005) meghatározása szerint „egy meghatározott tárgykörön belüli fogalmat jelölő lexéma, szám, jel, vagy ezek kombinációja” (Fóris, 2005:37). A terminus-meghatározások a szakirodalomban kettősséget mutatnak. Egyes szerzők a fogalom és a jelölő

egységét értelmezik terminusként (pl. Arntz–Picht–Mayer, 2004:37, idézi Fischer, 2010:45-48; Cabré, 2003), mások, ahogyan az ISO terminológiai szabványok is, a jelölőt/megnevezést értik rajta (pl. Temmerman, 2000; Fóris, 2005; Fischer, 2010, 2012). Tanulmányunkban terminuson a fogalom megnevezését értjük. A terminusok nem függetleníthetők a kontextustól, értelmezésüket jelentősen meghatározza a nyelvhasználó háttérismerete, így egy adott terület terminusainak transzparenciája csak úgy vizsgálható, ha a kommunikációban részt vevő feleket is figyelembe vesszük (Morris, 1946; Temmerman, 2000). A terminológia a természetes nyelvhasználat során folyamatosan alakul és az adott kommunikációs helyzet az, ami meghatározza, hogy egy lexikai egység terminussá válik-e az adott szövegkörnyezetben (Pearson, 1998). Pearson (1998) hangsúlyozza a terminus fogalom tágabb értelmezésének fontosságát fordítástudományi szempontból is: a szűkebb értelmezésben jelentősen nehezebb meghatározni például egy fordítás során, hogy mit tekinthetünk terminusnak. Továbbá gyakran a fogalmak (különösen az új szakterületeken) nem megfelelően definiáltak, egy-egy megnevezéshez több fogalom, egy-egy fogalomhoz több megnevezés tartozhat (Fischer, 2012:4).

Az olasz gazdasági szaknyelv szembeűnő tulajdonsága az angol nyelvű terminusok átvétele, a gazdasági rovatok, napilapok főcímeiben gyakran tűnnek fel angol kifejezések. Az olasz sajtótermékek, gazdasági folyóiratok és az általuk használt szókinccs tükrözi a világban zajló gazdasági folyamatokat, jelenségeket, azok hatásait az olasz gazdaságra és az olasz nyelvre. A gazdasági élet rendkívül gyors változásait az adott nyelv szaknyelve gyakran nem képes követni, ezért az idegen nyelvi, elsősorban angol terminusok terjednek el (Ablonczyné, 2002). Az olasz nyelv alapvetően nyitott az idegen nyelvekből érkező kölcsönszavak, neologizmusok befogadására és a sajtó, illetve a tömegmédia is elősegíti az angol kifejezések terjedését (Rosati, 2004: 16). Az angol terminusok átvétele és használata – akár létező olasz nyelvi megfelelők helyett – nem véletlen, az angol terminusok rendszerint pontosabban fejezik ki a beszélő által megfogalmazott üzenetet, jelentéstartalmat, egyértelműbben jelölik az adott fogalmat és illeszkednek a nemzetközi gazdasági szaknyelv általánosan elfogadott használatához (Ablonczyné, 2004).

Az angol kifejezések megjelenése az olasz gazdasági szaknyelvben nem újkeletű, már a 19. századi sajtótermékekben is dokumentálhatóak angol kifejezések, pl. *manager*, *business* (1895), majd pl. *boom* (1935), *business-man* (1905), *export* (1908), *marketing* (1932). A 20. század második felében az olasz nyelvbe került angol kifejezések leginkább az üzleti élet szervezésével kapcsolatos, mára könnyen értelmezhetővé vált jövevényszavak: pl. *account-executive* (1967), *part time* (1970), *public relations* (1958), *sponsor* (1963) (Rosati, 2004: 21).

Az angol *startup* terminus az olasz sajtóban, az Agenzia Giornalistica Italia (AGI) olasz hírügynökség adatbázisa alapján, 2008-ban jelent meg először. Ebben az évben ugrásszerű növekedésnek indult a startup cégek száma Olaszországban (Rociola, 2016). Az AGI hírügynökség oldalán (www.agi.it) 2010-re datálható az első sajtóhír, amely *startup*-ként hivatkozik a Boku cégre (Rociola, 2016). A startup cégek megjelenésével párhuzamosan a kapcsolódó angol terminológia is terjedni kezdett, létrejöttek az első online glosszárriumok, definíció-gyűjtemények.

Az olasz nyelvű forrásokban a startup terminológiájára rendkívül magas arányban jellemző a kódkeverés, azaz a két nyelv elemeinek kevert használata egy adott szövegen belül. Az angol startup terminológiát nem ismerő befogadó komoly szövegértési nehézségekkel is szembesülhet a folyamatos kódkeverés miatt. Gyakran találkozhatunk angol kifejezésekkel olyan esetben is, amikor az olasz nyelvben az angol terminusnak tökéletesen megfelelő célnyelvi kifejezés is létezik. Példák:

„...DPixel, piccola società di **venture capital** italiana, dove gestisco **il dealflow**. Attività collaterali includono il mio blog *theStartup.eu*, scrivere articoli riguardanti startup

*italiane per TechCrunch Europe, scrivere codice per Equeety e SaveMyInbox, e fare da advisor.*” (<https://www.ninjamarketing.it>)

A *venture capital*, *dealflow* és *advisor* kifejezésekre van a fogalmat tökéletesen lefedő olasz terminus: *capitale di rischio/capitale di ventura*, illetve *flusso d'affari* és *consulente*.

„*Tutte le azioni dei fondatori saranno vested su un periodo di 3 anni e l'option pool non sarà meno meno del 10%.*” (<https://www.ninjamarketing.it>)

A fenti mondat jó példa egy adott nyelvtani szerkezeten belüli kódkeverésre: a *saranno investiti* szenvedő szerkezetű igealakban az olasz *essere* létige jövő idejű alakja mellé az olasz *investire* ige múlt idejű melléknévi igenév alakja helyett az angol megfelelő harmadik alakját (*vested*) használja.

„*Sebbene ogni analisi di avvio e valutazione sia unica, l'intervallo di valutazione per i round di early-stage (spesso definiti come finanziamenti seed) è spesso compreso tra € 1 e € 5 milioni. Il range di valutazione per le aziende che hanno ottenuto una certa trazione e stanno facendo un giro "Serie A" è in genere da € 5 milioni a € 15 milioni.*” (<https://www.startupplus.it>)

A fenti szakasz szintén jó példája a kódkeverésnek. Egymást követő mondatokban, a szerző egyszer teljes kölcsönzéssel átvett terminust használ (*i round di early stage*) majd tükörfordítással létrejött szerkezetben, egy mondattal később a *round* megfelelő olasz terminusát: *un giro di Serie A*.

## A kutatás célja, módszere, forrásai

Mivel az olasz nyelv alapvetően nyitott az idegen nyelvekből érkező kölcsönzések befogadására, a tanulmány abból a hipotézisből indul ki, hogy az olasz szakmai internetes oldalakon megjelenő startup glosszárúmban is várhatóan magas arányban szerepelnek majd a forrásnyelvből átemelt terminusok. A terminusgyűjtemények készítői várhatóan nagy arányban vagy teljes kölcsönzéssel átveszik az angol terminusokat, vagy átemeléssel, az angol kifejezést olasz névelővel felruházva hoznak létre terminust. Mindkét esetben célnyelvi terminushiány és interferenciális, vagyis a laikus nyelvhasználó által kódváltásnak érzékelt alakulat jön létre. A kutatás során a következő kutatási kérdésekre kerestük a választ:

- (1) Milyen műveletekkel történik a forrásnyelvi terminusok megfeleltetése és fordítása a vizsgált glosszárúmban?
- (2) Hogyan jellemezhetők az alkalmazott fordítási módok eredményeként keletkezett célnyelvi terminusok?
- (3) A célnyelvi terminushiány csak a vizsgált glosszárúmban vagy a célnyelv egészére jellemző?

Tanulmányunkban Polcz Károly, a Budapesti Gazdasági Egyetem Nemzetközi Üzleti Szaknyelvek Tanszék Kontrasztív terminológiai kutatócsoportjának vezetője által kidolgozott, a terminológiai kontakthatásokat és a kapcsolódó fordítási módokat összegző kategorizációjával dolgozunk (Polcz, 2020). A Polcz-féle taxonómia a kontaktnyelvészből (pl. Kontra 1981; Lanstyák 2006) és a fordítástudományból (pl. Newmark 1988; Vinay és Dalbernet 1995) ismert rendszerekre alapozza a vizsgált startup glosszárúmban alkalmazott másodlagos terminusalkotási módok kategorizációját (Polcz, 2020: 15). A taxonómiát (ld. 1.

táblázat) angol–olasz nyelvpárból vett példákkal szemléltetjük. A célnyelvi, olasz ekvivalensek transzparenciáját egy átlagos műveltségű, laikus nyelvhasználó szempontjából próbáljuk megvilágítani. Míg az olasz szakemberek természetes könnyedséggel használják az angol terminusokat, addig a forrásnyelvből átemelt terminusok nehézkessé tehetik például a szakember és a laikus közötti kommunikációt, mert „*ezeket a laikus nyelvhasználó kódváltásként érzékeli*” (Polcz, 2020:14).

Polcz (2020) értelmezésében a transzparencia három szintjét lehet megkülönböztetni: „*a terminusok lehetnek interferenciálisak, intranszparenssek és nyelvileg transzparenssek*” (Polcz, 2020:14). Interferenciális terminusok azok az ekvivalens nélküli vagy célnyelvbe átemelt forrásnyelvi alakulatok, amelyek használatát a laikus nyelvhasználó kódváltásként érzékeli. A célnyelvi diskurzusban sem a nyelvi, sem pedig a fogalmi szint nem értelmezhető, pl. *business angel, corporate governance, elevator pitch, private equity* stb. Az intranszparens terminusok szűk szakmai körben használt idegen vagy nemzetközi szavak. A célnyelvbe általában nyelvi honosítással kerülnek (Newmark, 1988), azaz a forrásnyelvi elemet a célnyelv fonológiai és morfológiai rendszeréhez igazítják, mint például a *cluster tecnologico (technological cluster)* terminus esetében. A nyelvi honosítás miatt az intranszparens terminusok használatát a nyelvhasználó nem érzékeli egyértelmű kódváltásként. Mivel azonban a szóalak kevésbé ismert, a fogalmi tartalom pedig ismeretlen lehet, használatuk szövegértési nehézséget jelenthet. A nyelvileg transzparens terminusok azok az alakulatok, amelyek esetében a szóalak széles körben ismert és használt, de a teljes fogalmi tartalom az adott tárgykörben nem feltétlenül, pl. *bando di gara, accordo di riservatezza, brevetto*.

A startup vállalkozásokkal kapcsolatos terminusok túlnyomó részben tudástranszferrel, így másodlagos terminusalkotással kerültek az olasz nyelvbe. Ez azt jelenti, hogy egy másik nyelvben, jelen esetben az angolban már létezett terminus az adott fogalom nyelvi megjelenítésére (Sager, 1998). A másodlagos terminusalkotás során kontakthatás jön létre a forrás- és a célnyelvi terminus között. A taxonómia fő szervezőelve a nyelvi kontakthatás és a hozzá köthető fordítási módok, valamint az interferenciális hatás. A nyelvi kontakthatás kapcsán azt vizsgáljuk, hogy a forrásnyelvi terminus hogyan hat a célnyelvi terminusra. Az interferenciális hatás arra utal, hogy a fordítás eredményeként keletkezett célnyelvi terminusok hogyan járulnak hozzá a kódkeveréshez. A kontakthatások és a fordítási módok feltérképezésével fény derülhet arra, hogy a vizsgált glosszárriumok mennyiben segítik a nyelvhasználót a célnyelvi terminusok megtalálásában és hozzájárulhat ahhoz, hogy jobban megértsük a kódkeverés okait.

Polcz (2020:16) alapján a terminológiai kontakthatásokat, a hozzájuk kapcsolódó fordítási módokat, valamint az adott terminusra jellemző interferenciális hatást az alábbi táblázatban foglaltuk össze.

1. táblázat. Terminológiai kontakthatások és fordítási módok (Polcz, 2020)

Kontakthatás	Fordítási mód	Eredmény	
direkt hatás	- direkt kölcsönzés	zéró fordítás átemelés	interferenciális terminus
		nemzetközi szó	intranszparens/nyelvileg terminus      transzparens
hibridizáció		hibrid átemelés	interferenciális terminus
		hibrid nemzetközi szó	intranszparens/nyelvileg terminus      transzparens

indirekt hatás	indirekt kölcsönzés	helyettesítés - tükörfordítás, - jelentéskölcsönzés	nyelvileg transzparens terminus
		helyettesítés értelmezéssel - részben értelemközpontú fordítás	
zéró hatás	-	értelemközpontú fordítás	

A táblázatból látható, hogy a nyelvi kontakthatás három alaptípusát, a direkt, az indirekt és zéró hatást lehet elkülöníteni. A kontakthatások további alkategóriákra bonthatók, amelyekhez különböző fordítási módok kapcsolódnak. A direkt hatás többféleképpen valósulhat meg. „Az első esetben a terminológiai forrás csupán definiálja a fogalmat, de nem ad célnyelvi megfelelőt, vagyis a célnyelvi terminus helye üresen marad.” (Polcz, 2020:16) Ebben az esetben a nyelvhasználó rendszerint az angol terminust fogja használni a célnyelvi diskurzusban. Ezt a fordítási módot zéró fordításnak nevezzük, pl. *stakeholder, startup, venture capital*. A direkt hatás másik formája a direkt kölcsönzés, amely morfémaátvétellel jár, eredménye pedig az idegen szó vagy kölcsönszó (Kontra, 1981:14). A kapcsolódó két fordítási mód az átemelés, pl. *il mentor, il burn rate, il b2b* és az idegen vagy nemzetközi szó használata, pl. *il know-how, la startup, il team*. Átemelésként kategorizáltuk azokat a főneveket, amelyek a glosszáriumban, a definícióban olasz névelőt kaptak, így illeszkednek az olasz nyelv morfológiai rendszerébe. Fontos megjegyezni, hogy a glosszáriumokban zéró fordításként megjelenő, angol nyelvből kölcsönzött szavak is kapnak névelőt, amikor egy olasz nyelvű szövegben fordulnak elő. Így a zéró fordítást és az átemelést tekinthetjük egyfajta közös kategóriának. A harmadik fordítási mód a nemzetközi szó használata.

A hibridizáció a direkt hatás másik megvalósulási formája. Ekkor a szókapcsolat egyik eleme kölcsönzéssel, a másik eleme helyettesítéssel kerül a célnyelvbe. A hibrid fordítás egyik típusa a hibrid átemelés, pl. *l'investitore captive, l'innovazione disruptive*. Ebben az esetben az egyik elem változtatás nélkül, a másik elem helyettesítéssel kerül a célnyelvbe és interferenciális terminus jön létre. A másik típus a nemzetközi szót tartalmazó hibrid alakulattal történő fordítás, pl. *innovazione di marketing, la startup ad alto contenuto tecnologico*. Ezek az alakulatok legalább két elemből állnak: nemzetközi szó + célnyelvi szó. Az így létrejött alakulatok intranszparens és nyelvileg transzparens terminusokat is eredményezhetnek.

Az 1. táblázat második része az indirekt hatás megjelenési formáit mutatja be. Ebben az esetben a forrásnyelvi terminus csak közvetetten hat a célnyelvre. Ennek megvalósulása az indirekt kölcsönzés, a kapcsolódó fordítási mód pedig a helyettesítés. Ekkor a szótárkészítő a forrásnyelvi terminus szemantikai, szótári megfelelőjét adja meg. Lanstyák István (2006:21) alapján a helyettesítés két alaptípusát különböztetjük meg: a tükörfordítást, pl. *bridge loan – il prestito ponte, call for tender – il bando di gara, cash flow – il flusso di cassa*, és a jelentéskölcsönzést, pl. *licence – la licenza, accelerator – l'acceleratore*. A helyettesítés harmadik lehetséges formája a helyettesítés értelmezéssel, vagyis a részben értelemközpontú fordítás, pl. *NDA (non-disclosure agreement) – accordo di riservatezza, business model – il modello di impresa*. Ekkor a célnyelvi terminus egyik eleme a forrásnyelvi terminus szemantikai vagy szótári megfelelője, míg a másik eleme értelmezéssel jön létre. A helyettesítés eredménye nyelvileg transzparens terminus. A táblázat harmadik részében a zéró hatás szerepel, ebben az esetben a forrásnyelvi terminus nyelvi szinten nem hat a célnyelvre. A kapcsolódó fordítási mód az értelemközpontú fordítás *outsourcing – esternalizzazione, patent – il brevetto, tag along – il diritto di co-vendita*. Ebben az esetben a célnyelvi megfelelő transzparens.

## A vizsgált online glosszárúumok makro- és mikrostruktúrája

Az internetes szakmai oldalakon fellelhető online startup glosszárúumok – bár nem tekinthetőek professzionálisan szerkesztett és teljes körű szaknyelvi szótáraknak – napjaink releváns nyelvi jelenségei, így vizsgálhatók nyelvészeti, lexikográfiai, terminológiai és fordítástudományi szempontból. A glosszárúumok a javasolt célnyelvi terminusokkal vagy azok hiányával hatást gyakorolnak a célnyelvi nyelvhasználatra, másrésztől pedig valós felhasználói igényt elégítenek ki, mivel a témában a speciális terminusok többsége nem található meg a professzionális gazdasági, üzleti szótárakban (Polcz, 2020:12). A professzionális szótárakhoz hasonlóan az online glosszárúumok tartalma a makro- és mikrostruktúrájuk alapján írható le. Atkins és Rundell meghatározása alapján (2008) makrostruktúráján a szótári címszavak típusát és elrendezését, a mikrostruktúráján a szótári bejegyzések felépítését és tartalmát értjük.

A kutatás során, a kutatás megkezdésekor fellelhető minden, összesen hat olasz online startup-glosszárúum anyagát dolgoztuk fel. Az *il Glossario delle startup* (Anesdigital, Milano, 2016) az ANES (Associazione Nazionale Editoria di Settore) szakterületi kiadványokra specializálódott kiadó kiadványa. Az *Il vocabolario delle startup* a Gu Capital – Business Consulting Üzleti tanácsadó szolgáltató cég oldalán elérhető glosszárúum. Az *Il glossario della startup e del venture-capital* a legnagyobb olasz, vállalati innovációval és digitális transzformációval foglalkozó hálózat, a Network Digital 360 oldalán található. A *Dizionario del futuro* a *Philing* marketing és kommunikációs ügynökség gyűjteménye. Az English Live, innovatív eszközöket alkalmazó angol nyelvviskola olasz nyelvű blogja is megjelentetett egy *Vocabolario delle start up* gyűjteményt. *Glossario* címmel közöl startup tematikájú glosszárúumot a *Startuplegale.it* oldal, amely startup cégeknek kínál jogi tanácsadást és szolgáltatásokat.

A vizsgált glosszárúumok makrostruktúráját tekintve elmondható, hogy a címszavak betűrendben vannak, egyik glosszárúum sem tematikus, a terminusok csak mechanikusan kereshetőek. A glosszárúumok többségében főneveket tartalmaznak, kevesebb ígét, melléknévet. Az egyszerű terminusok mellett összetett terminusokat, rövidített formákat, valamint egyedi elnevezéseket is találunk. Az online glosszárúumok közül kettő kínál támogató anyagokat, elsősorban bevezetőt, amelyben a szerzők felhívják a figyelmet a startup vállalkozásokhoz kapcsolódó angol terminológia pontos használatának fontosságára. Kereszthivatkozásokkal, hiperlinkekkel, esetenként az adott terminus által jelölt fogalmat bemutató további tartalmakhoz navigálnak.

A célközönség elsősorban a startup vállalkozók vagy startup vállalkozás indítását tervező gazdasági szakemberekből, illetve gazdasági tanulmányokat folytató személyekből áll, erre többször utalnak a szerkesztők a bevezetőkből. A glosszárúumok egyrészt ismeretterjesztő jellegűek, pontos információkkal, ismeretekkel ruházzák fel a startup vállalkozókat. Másrészt támogatást nyújtanak a friss vállalkozóknak, hogy az egyes fogalmakat hogyan kell értelmezni a startupok világában, támogatják a szövegértést és a szövegalkotást.

A vizsgált glosszárúumok mikrostruktúrája egyszerű felépítésű. A szócikk alapvetően a forrásnyelvi terminust, a célnyelvi terminust és a célnyelvi definíciót tartalmazza. Jellemző, hogy a célnyelvi definíciók hosszúsága igen eltérő: a rövid definíciótól a több bekezdést is tartalmazó, részletes magyarázatig terjed. Többségében hiányzik a kiejtés, a címszó további jelentései, etimológia, nyelvtani információk, idiómák, kereszthivatkozások. A terminus olasz megfelelőjét gyakran nem a forrásnyelvi terminus mellett, hanem a definícióban adják meg. A megfelelő olasz terminus sok esetben akkor sem jelenik meg, ha létezik, más forrásból dokumentálható a használata. Zéró megfeleltetés esetén csak célnyelvi definíciót találunk, a terminus megjelenése nélkül. A hiányosságok közül felhasználói szempontból nagyon fontos lenne a pontos célnyelvi terminus megadása (teljes kölcsönzés esetén a megfelelő olasz névelővel), a kiejtés és célnyelvi példák lexikai kontextusban.

## Az adatok feldolgozása és az eredmények

A kutatásban vizsgált hat online angol–olasz glosszárrium összesen 359 terminust tartalmaz. A terminusok számát tekintve a vizsgált szótárak eltérőek. A legnagyobb 83 (startupbusiness.it), míg a legkisebb mindössze 23 terminust tartalmaz (philing.it).

Az angol és az olasz terminusokat és a célnyelvi definíciókat manuálisan vittük fel az adatbázisba. Amennyiben a szótárszerkesztő csak a forrásnyelvi terminust szerepelteti a glosszárriumban, úgy a terminushiányt az adatmezőben „z” zéró jellel jelöltük. Ha a terminus nem a szokásos helyen szerepelt, de a definícióban megtalálható volt, azt nem tekintettük terminushiánynak. Az átemelések közé azokat a terminusokat soroltuk, amelyeket a szótár készítői változatlan formában átvettek a forrásnyelvből és az idegen szavak szótárában még nem szerepelnek.

A nemzetközi szavak a több nyelvbe hasonló jelentéssel és hangalakkal beépülő, idegen, többnyire görög vagy latin eredetű szavak (Falk, 2009, idézi Polcz, 2020:20). Az idegen szavakat – amelyek az idegen szavak szótárában megtalálhatók – fordítási művelet szempontjából a taxonómiában a nemzetközi szavak közé soroltuk, mivel a kutatócsoport vizsgálatai alapján arra jutottunk, hogy nagy részük hasonló hangalakban több európai nyelvben megtalálható. Ezek idegen terminusok, de annyira elterjedtek, hogy értelmezésük valószínűleg nem jelent gondot, sokszor a laikus nyelvhasználó nem is érzékeli őket idegennek.

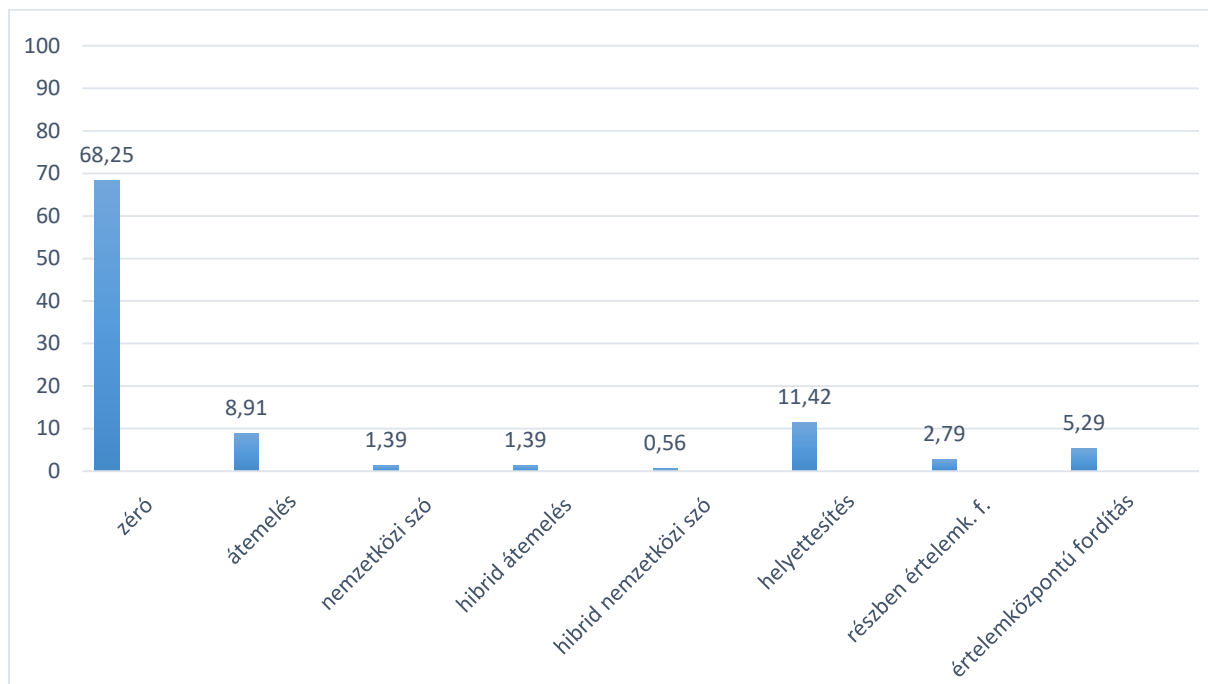
Az adatbevitel után elvégeztük az adatok kódolását. Az 1. táblázatban ismertetett taxonómia alapján minden terminuspárt a fordítási módot jelölő kóddal láttunk el (z = zéró fordítás; á = átemelés; n = nemzetközi szó; há = hibrid átemelés; hn = hibrid nemzetközi szó; h = helyettesítés; réf = részben értelemközpontú fordítás; é = értelemközpontú fordítás). A fordítási mód mellett jelölésre került a fordítás eredményeként keletkezett terminus nyelvi transzparenciára vonatkozó jellemzője (if = interferenciális terminus; it = intranszparens terminus; nyt = nyelvilleg transzparens terminus). A nyelvi adatok kódolásának megbízhatóságát az adatok kettős kódolásával biztosítottuk. A kódolást egymástól függetlenül végeztük el, majd az eredményeket összehasonlítottuk és az esetleges eltéréseket pedig tisztáztuk. A megítélői megbízhatóság mérésére kiszámoltuk az értékelők közötti Cohen's Kappa korrelációt. A három vizsgált változó esetében a Cohen's Kappa értékek: fordítási módok  $k=0,923$ ; nyelvi transzparencia  $k=0,946$ ; nyelvi transzparencia széles spektrumú vizsgálata  $k=0,944$ . A kódolók közötti megbízhatóságra vonatkozó értékek majdnem tökéletes egyezést mutatnak.

Az adatbázis-kezelő programban a kódok alapján végzett lekérdezésekkel kimutatható a szótárszerkesztők által alkalmazott leggyakoribb fordítási módok, illetve a fordítás eredményeként keletkezett terminusok transzparenciája (1. és 2. kutatási kérdés).

A vizsgálatot keresőmotor segítségével a teljes internetre kiterjesztettük, rákeresve szakmai oldalakon, szócikkekben azokra a terminusokra, amelyek a glosszárriumok alapján nem rendelkeztek nyelvilleg transzparens megfelelőekkel (3. kutatási kérdés). A széles spektrumú kutatás az internetes forrásokban fellelhető rendkívül nagy adatmennyiség miatt nem volt teljes körű, csak a legrelevánsabb találatok vizsgálata történt meg.

Az 1. diagram azt szemlélteti, hogy az egyes fordítási módok milyen arányban szerepelnek a teljes mintában. A glosszárriumokban bizonyos terminusok ismétlődnek, így a százalékos arányok terminusismétlődésekkel értendők. Az ismétlődéseket két okból is célszerű figyelembe venni. Egyrészt mivel előfordul, hogy a glosszárriumok ugyanazon terminus esetében más-más fordítási módot alkalmaznak. Másrészt azért, mert a diagram adatai arra is rávilágítanak, hogy ha a nyelvhasználó csakis az egyik glosszárriumban keres, akkor milyen eséllyel fordul elő, hogy nem talál célnyelvi terminust, vagy csak a forrásnyelvből átemelt terminust, esetleg részben átemelt hibrid alakulatot talál. Ezek a fordítási módok eredményezik az interferenciális vagy intranszparens célnyelvi terminusok döntő hányadát.

1. ábra. Angol–olasz megfeleltetések százalékos aránya (n=359)



A teljes mintában a leggyakoribb fordítási mód a zéró megfeleltetés, például: *acquire*, *bootstrapping*, *capital gain*, *disruption*, amely az angol – olasz viszonylatban 68,2%. Az átemelések aránya, például: *il business angel*, *la blockchain*, *il cashflow*, *il crowdfunding*, *la dilution*, *la exit*, *il pivot*, *il pre-seed*, *la scaleup*, összesen 8,91%. Láthatjuk, hogy esetenként az angolból átemelt terminus a nemét nem az olasz nyelvtani szabályok alapján kapja – eszerint a mássalhangzóra végződő főnevek hímneműek –, hanem aszerint, hogy az angol terminus vagy annak valamely eleme célnyelvi megfelelője milyen nemű. Pl. a *la blockchain* vélhetően azért nőnemű, mert a *chain* olasz megfelelője, a *la catena* nőnemű. Hasonlóan a *la scaleup*, az olasz *la scala*, illetve a *la exit* az olasz *la uscita* miatt kapott nőnemű névelőt.

A nemzetközi szó, például: *il know how*, *il team*, *la start-up* és a hibrid átemelés, például: *captive investor* – *l'investitore captive*, *disruptive innovation* – *l'innovazione „disruptive”* aránya 1,39%. A nemzetközi szót tartalmazó hibrid alakulatok, például: *startup innovative* – *la startup ad alto contenuto tecnologico*, *marketing innovation* – *l'innovazione di marketing* pedig 0,56%-ban szerepelnek. A *la start-up*, nemzetközi szó a korábbiakban leírt példákhoz hasonlóan a jelentése alapján kap az olasz nyelvben nőnemű névelőt, a *l'azienda*, *la ditta*, *la società*, *la compagnia*, *l'impresa* (vállalat, cég, társaság) hasonló jelentéskörbe tartozó, nőnemű szavak analógiájára. A zéró fordítás, az átemelés interferenciális terminust eredményez, míg a nemzetközi szó és hibrid nemzetközi szó transzparens terminust. Az interferenciális és intranszparens terminusok arányait összegezve 80,49%-ot kapunk. A teljes nyelvi mintát tekintve ez azt jelenti, hogy míg az angol–magyar megfeleltetések esetében a terminusok valamivel több, mint a felében (ld. Polcz, 2020), addig az angol–olasz terminusok négyötödében a glosszáriumok nem adnak célnyelvi terminust, vagy a célnyelvi terminus, illetve a célnyelvi alakulat egyik eleme direkt kölcsönzéssel vagy hibridizációval jön létre. A zéró megfeleltetés, a direkt kölcsönzés és a hibridizáció célnyelvre gyakorolt hatása hasonló: a nyelvhasználó jó eséllyel a forrásnyelvi terminust fogja használni a célnyelvi diskurzusban.

A célnyelvi helyettesítés, ezen belül is a tükörfordítás, például: *bridge loan* – *il prestito ponte*, *drag along* – *il diritto di trascinarsi*, *call for tender* – *il bando di gara*, *investment agreement* – *il contratto di investimento* és a jelentéskölcsönzés, például: *accelerator* – *l'acceleratore*, *acquisiton* – *l'aquisizione*, *revenue* – *i ricavi* a minta 11,42 %-ában figyelhető



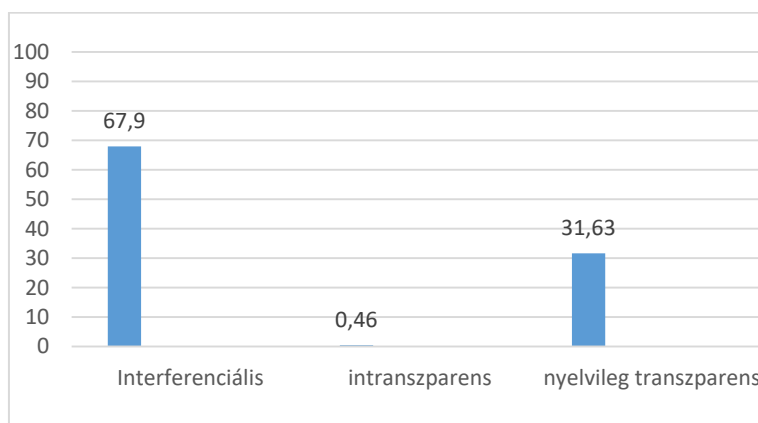
meg. Mivel az így keletkezett terminusok célnyelvi elemekből épülnek fel, jól illeszkednek a célnyelvi rendszerbe és nem okoznak idegenszerűséget a diskurzusban.

A helyettesítés értelmezéssel, amely 2,79%-ban fordul elő, átmenetet képez a helyettesítés és az értelemközpontú fordítás között. Példák: *burn rate – l'ammontare di cassa bruciato, business model – il modello di impresa, pivoting – fare perno, rights not exercised – i diritti inoptati*. A startup kifutási idejének mérőszámát jelentő *burn-rate* esetében az olasz terminus értelemközpontú fordítási művelettel létrejött része a fogalom azon lényeges aspektusára világít rá, miszerint a mérőszám lényeges eleme a startup készpénz likviditása.

Az értelemközpontú fordítás, például *buy-back – il riacquisto, equity – il capitale proprio, tag along – il diritto di co-vendita, shareholder – il socio* 5,29%-ban mutatható ki, tehát viszonylag alacsony a fogalmi transzparenciára való törekvés. A teljes mintában összesen 19,5% a nyelvileg transzparens terminusok aránya. Az egyes glosszárriumokban értelemközpontú fordítással létrehozott terminusok egy része esetében más szótárakban zéró megfeleltetést vagy átmenelési műveletet találunk, például: *crowdfunding – il crowdfunding, il finanziamento della folla, vagy la raccolta di fondi*.

A 2. diagram az interferenciális, intranszparens és nyelvileg transzparens terminusok arányát mutatja be a teljes mintában ismétlődések nélkül. Ha a nyelvhasználó mind a hat glosszárriumban keres, akkor a diagramon látható arányban találja a rendelkezésre álló terminusok kategóriáit.

2. ábra. Az interferenciális, intranszparens és nyelvileg transzparens terminusok százalékos megoszlása (n=215)



Az eredmények azt mutatják, hogy a felhasználó hiába használja mind a hat terminológiai forrást, kiemelkedően magas arányban (68,36%) a zéró megfeleltetés, az átmenelés valamely formájával vagy nemzetközi szóval találkozik. Ez azt jelenti, hogy a glosszárriumokból tájékozódó nyelvhasználó jó eséllyel olyan terminust talál, amelynek célnyelvi használata kódváltást eredményez.

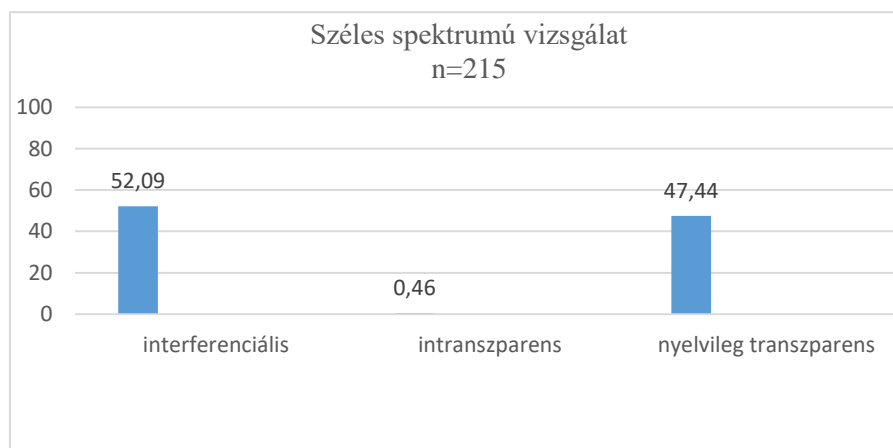
Az intranszparens terminusok aránya csupán 0,46% a teljes mintában. Ezek nemzetközi szavak és hibrid nemzetközi szavak használatával jönnek létre, átmenetet képezve az interferenciális és nyelvileg transzparens terminusok között. Feltételezhető, hogy a szűk szakmai körökben használt terminusokat az átlagos nyelvhasználó a nyelvi honosítás ellenére idegenszerűnek érzékeli, esetleg már a szóalak felismerése is problémát jelent. Az interferenciális és intranszparens terminusok aránya együttesen 68,36%. Ebből arra következtethetünk, hogy a glosszárriumok által ajánlott startup terminusok használata jelentős mértékben hozzájárulhat a célnyelvi diskurzus idegenszerűségéhez és intranszparenciájához a szakember és a laikus közötti kommunikációban.

A nyelvileg transzparens terminusok aránya 31,63%. Ez arra utal, hogy amennyiben a nyelvhasználó mind a hat glosszáríumot használja, akkor is csak az esetek kb. 1/3-ában talál célnyelvi elemekből vagy transzparens nemzetközi szavakból építkező terminusokat.

A terminushiány tekintetében a hat terminológiai forráson kívül feltérképeztük, hogy a célnyelvi terminushiány valóban fennáll-e, vagy csak az általunk vizsgált glosszáríumok nem tartalmazzak nyelvileg transzparens terminusokat. Az ismétlődések nélküli 215 db terminus esetében, többféle keresőmotort használva vizsgáltuk, hogy mit találhat a nyelvhasználó, ha hajlandó alaposabb kutatómunkát végezni egyéb, más tárgykörben íródott szótárakban, illetve a tárgykör weboldalain. A vizsgálatot kiterjesztettük a fellelhető angol–olasz üzleti szótárakra és más, nem glosszáríum jellegű online forrásokra, weblapokra, szakmai oldalakra, folyóiratokra stb. A 215 terminus értelmezésének vizsgálatára a keresőmotorok által hozott találatok alapján összesen 36 nem glosszáríum-jellegű internetes forrást vizsgáltunk meg.

A vizsgálat eredménye a 3. diagramon látható.

3. ábra. Széles spektrumú vizsgálat (n=215)



Az adatokból megállapítható, hogy az interferenciális és intranszparens terminusok aránya a szélesebb forráskört vizsgálva 15%-kal alacsonyabb, tehát, amennyiben a laikus felhasználó az interneten fellelhető további forrásokat (gazdasági/üzleti szótárakat, szaksajtót és szakmai oldalakat, weblapokat) áttekintve alapos kutatómunkát végez az interneten, úgy valamivel nagyobb arányban találja meg a megfelelő, nyelvileg transzparens terminust. A gazdasági szaksajtóban és szakmai oldalakon az interferenciális, intranszparens terminusok száma, noha a glosszáríumokhoz képest némileg alacsonyabb, még mindig 50% felett marad. Az olasz szakújságírók és egyéb szakmai oldalakon író szerzők gyakran stilisztikai okokból előnyben részesítik az angol terminusokat, jóllehet létezik az angol szakkifejezéseknek olasz megfelelője.

## Összegzés

Kutatásunk online glosszáríumok vizsgálatával feltérképezte a különböző fordítási módokat a startup vállalkozások olasz terminológiájában, rávilágítva az interferenciális, intranszparens és nyelvileg transzparens terminusok arányára a vizsgált forrásokban és szélesebb spektrumban is.

Az eredmények azt mutatták, hogy a teljes mintát tekintve a forrásnyelvi terminusok kb. 80%-ában a glosszáríumok nem adnak célnyelvi terminust, vagy a célnyelvi terminus egyik eleme direkt kölcsönzéssel vagy hibridizációval jön létre. Az ismétlődéseket nem számba véve (tehát amennyiben a nyelvhasználó mind a hat vizsgált glosszáríumban keres) is magas az interferenciális vagy intranszparens terminusok aránya (kb. 68%). Ez a magas arány abban az

esetben is csak csekély mértékben csökken (kb. 15%) ha a nyelvhasználó széleskörűen – internetes szakmai oldalakon, közleményekben – is utánanézi a terminusnak. A glosszáriumokból tájékozódó felhasználó tehát nagy eséllyel fog olyan terminust találni, amelynek célnyelvi használata a laikus nyelvhasználó számára kódváltást eredményez.

A célnyelvi diskurzusba nehezen illeszkedő interferenciális terminusok gyakran nem alkalmasak arra, hogy kielégítsék a kevésbé szakmai közönség kommunikációs igényeit. A nyelvi szakemberek, szakírók és oktatók is nehéz helyzetbe kerülnek, hiszen nem áll rendelkezésükre a nyelvi közvetítést és a szövegalkotást lehetővé tevő transzparens célnyelvi, olasz nyelvű terminológia.

Az olasz nyelv esetében egyértelmű az angol nyelv erősen domináns hatása és a nagymértékű célnyelvi terminushiány. A szélesebb spektrumú vizsgálat eredményei szerint a nyelvileg transzparens terminusok aránya némileg magasabb, hiszen a szaksajtóban és a szakmai oldalakon megjelenő cikkek, írások szerzői próbálják közérthetővé tenni az angol terminusokkal jelölt fogalmakat, így gyakran lefordítják az angol terminusokat olaszra. Mivel ezek az olasz terminusok rendszerint nem egységesek, akár szerzőnként eltérőek, érdemes lenne megalkotni egy szakmailag adekvát startup szótárat, amely kiszolgálhatná az egyes felhasználói csoportok kommunikációs igényeit. Az olasz nyelvvel kapcsolatban pl. Rosati (2004) is javaslatot tesz egy folyamatosan bővíthető, frissíthető elektronikus segédanyag létrehozására, amely információkat tartalmaz az angol terminusok kiejtésére, jelentésére és helyes használatára vonatkozóan. Egy ilyen jellegű segédanyag – amely tartalmazza az átemelt angol terminusokat, de egyúttal azok értelmezését és a megtalálható olasz terminusokat is – az olasz gazdasági szaknyelvoktatásban is nagyon hasznos lenne.

## Hivatkozások

- Ablonczyné Mihályka L. (2002): A gazdasági szaknyelv sajátosságai (Elemzés olasz és magyar nyelvű korpuszon). In: Földes, Cs. (szerk.) *MMI Annus Tempus Linguarum Europae. Scripta philologica Pannoniensis*. Veszprémi Egyetemi Kiadó: Veszprém. 3–10.
- Ablonczyné Mihályka L. (2004): Prestiti non adattati nel linguaggio economico-borsista-commerciale. In: Sciacovelli, A. (ed.) *Per seguir virtute e canoscenza. Miscellanea di studi per Lajos Antal*. Szombathely. 9–49.
- Arntz, R. – Picht, H. – Mayer, F. (2004): *Einführung in die Terminologiearbeit*. (Studien zu Sprache und Technik, Bd. 2). Olms: Hildesheim.
- Atkins, B. T. – Rundell, M. (2008): *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford University Press: New York
- Cabré, M. T. C. (2003): Theories of terminology. Their description, prescription and explanation. *Terminology*. IX/2 163–200.
- Falk N. (2009): *Etimológiák. 10 000 magyar szó eredete*. Tinta: Budapest
- Ferrari, J. (2017): Gli anglicismi non adattati nella stampa odierna. Voci e frequenze d'uso. *Lingue e Culture dei Media*. 2017/2/1. 189-211. DOI: <https://doi.org/10.13130/2532-1803/9350>
- Fischer M. (2010): *A fordító mint terminológus, különös tekintettel az európai uniós kontextusra*. Doktori disszertáció. ELTE BTK: Budapest
- Fischer M. (2012): Elméleti és módszertani adalék a terminológia oktatásához. *Fordítástudomány*. 14/2. 5-29.
- Fóris Á. (2005): *Hat terminológia lecke*. (Lexikográfia és terminológia kézikönyvek 1). Lexikográfia Kiadó: Pécs
- Kontra M. (1981): *A nyelvek közötti kölcsönzés néhány kérdéséről különös tekintettel „elangolosodó” orvosi nyelvünkre*. Akadémiai Kiadó: Budapest
- Lanstyák I. (2006): *Nyelvből nyelvbe. Tanulmányok a szókölcsönzésről, kódváltásról ésfordításról*. Kalligram Könyvkiadó: Pozsony
- Newmark, P. (1988): *Approaches to translation*. Prentice Hall: Hertfordshire
- Morris, C. W. (1946): *Signs, Language and Behavior*. Prentice Hall: Englewood Cliffs, NJ. DOI: <https://doi.org/10.1037/14607-000>
- Pearson, J. (1998): *Terms in Context*. John Benjamins: Amsterdam-Philadelphia

- Polcz K. (2020): A startup vállalkozások terminológiája angol-magyar glosszáriumokban. *Fordítástudomány* 22/2. 5–29. DOI: <https://doi.org/10.35924/fordtud.22.2.1>
- Rociola, A. (2016): La prima volta in cui il termine “startup” è apparso sulla stampa italiana (e la prima startup citata). *Startupitalia*. 2016 december.
- Rosati, F. (2004): *Anglicismi nel lessico economico e finanziario italiano*. Aracne: Roma
- Sager, J. C. (1998): Terminology, application. In: Baker, M. (ed.) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. Routledge: London. pp. 251–255.
- Temmerman, R. (2000): *Towards New Ways of Terminology Description. The sociocognitive approach*. John Benjamins: Amsterdam/Philadelphia
- Vinay, J. P. – Dalbernet, J. (1995): *Comparative stylistics of French and English: A methodology for translation*. John Benjamins: Amsterdam. DOI: <https://doi.org/10.1075/btl.11>

### **Internetes hivatkozások**

- Dizionario del futuro: <https://www.philing.it/dizionario-del-futuro-startup/> (utoljára letöltve 2022. január 14.)
- Glossario: <https://www.startuplegale.it/glossario/> (utoljára letöltve 2022. január 14.)
- Il glossario delle startup: <https://anes.it/wp-content/uploads/2016/12/Glossario-Startup-Conoscere-le-parole-chiave.pdf%20> (utoljára letöltve 2022. január 14.)
- Il glossario-della-startup-e-del-venture-capital: <https://www.startupbusiness.it/glossario-della-startup-e-del-venture-capital/84857/> (utoljára letöltve 2022. január 14.)
- Il vocabolario delle startup: <https://www.gucapital.it/il-vocabolario-delle-startup> (utoljára letöltve 2022. január 14.)
- Il vocabolario delle startup (English Live): <https://englishlive.ef.com/it-it/blog/inglese-per-la-carriera/start-up-in-inglese/> (utoljára letöltve 2022. január 14.)
- Startupplus. [www.startupplus.it](http://www.startupplus.it)